

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

A NATO ÉS UKRAJNA STRATÉGIAI PARTNERSÉGE¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.5.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.5.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO 2030 jelentés² szerint a Szövetségnek az elkövetkező évtizedben a mainál egy sokkal összetettebb stratégiai környezethez kell alkalmazkodnia. Ezt az időszakot a rendszerszintű rivalizálás visszatérése, Oroszország és Kína felemelkedése, valamint a feltörekvő és diszruptív technológiák (EDT)³ növekvő szerepe jellemzi, ugyanakkor fokozott transznacionális fenyegetésekkel és kockázatokkal is szembe kell néznie. A NATO 2030 jelentés jó lehetőséget nyújtott a Szövetség folyamatos megújulási képességének és a változó világhoz való alkalmazkodásának áttekintésére és a júniusi madridi történelmi jelentőségű csúcserőkezlet előkészítésére. A szerző egy korábbi tanulmányában⁴ már elemezte a NATO 2030 jelentés főbb megállapításait. Jelen dolgozatában a NATO és Ukrajna stratégiai partnerségének kérdéseit vizsgálja. Az áttekintést különösen aktuálissá teszi Oroszország 2022. februári, Ukrajna elleni inváziója. Fontos kiemelni: a szerző 2021 decemberében lezárta a tanulmányát, így az azóta történt események nem képezik vizsgálat tárgyát. Ugyanakkor a Szövetség egyértelműen kinyilvánította álláspontját: a NATO elítéli Oroszország Ukrajna elleni invázióját, amely súlyosan megsérti a nemzetközi jogot, és komoly veszélyt jelent az euroatlanti biztonságra. Ugyancsak elítéli a kelet-ukrajnai szeparatista régiók elismerését, az Ukrajna elleni katonai művelet befejezésére és az erők kivonására szólította fel Oroszországot. A Szövetség támogatja Ukrajna területi integritását és szuverenitását nemzetközileg elismert határain belül.

KULCSSZAVAK: Független Államok Közössége, közel-külföld, NATO–Ukrajna Bizottság, Északatlanti Partnerségi Tanács, NATO–Ukrajna Akcióterv, Átfogó Segítségnyújtási Csomag, Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezés

A SZERZŐRŐL:

Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), egyetemi tanár (Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar)

¹ Részlet a szerző – A NATO-partnerségi kezdeményezések története 2021-ig című – készülő könyvből (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2022). A kötet a NATO-partnerségek fejlődéstörténetét, jelenét, jövőjét és működését mutatja be a Szövetség fejlődési szakaszaihoz kapcsolódóan, a Szövetség hármas feladatrendszerében elsősorban a kooperatív biztonságra fókuszálva, átfogó módon tárgyalja és komplex módon tekinti át a partnerségi kezdeményezéseket.

² A NATO-tagállamok külügyminiszterei 2020. december elején kétnapos virtuális tanácskozást tartottak, ahol bemutatták a NATO 2030: Egységben egy új korszakért című 67 oldalas jelentést. NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

³ Emerging and disruptive technologies.

⁴ Siposné Kecskeméthy Klára ezredes: A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások és megközelítések. Honvédségi Szemle, 2021/4., 3–16. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/543> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

A STRATÉGIAI PARTNERSÉG

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok a függetlenség kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna 1991. augusztus 24-én nyilvánította ki elszakadását a Szovjetuniótól és deklarálta függetlenségét. Az ország geostratégiai helyzete meghatározó fontosságú Európában, területét tekintve Európa egyik legnagyobb országa (603 500 km²), a függetlenség elnyerésekor Európa egyik legnagyobb hadseregével rendelkezett.⁵

A Független Államok Közössége (FÁK) 1991. december 9-én Minszkben alakult meg. A megállapodást elsőként az Oroszországi Föderáció, Ukrajna és Fehéroroszország írta alá. Az ukrán törvényhozás december 10-én jóváhagyta a szerződést. A későbbiekben 1991. december 21-én az Alma Ata-i (ma Almati) tanácskozáson Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán csatlakozott. Grúzia 1992-ben lett a Közösség tagja. A Független Államok Közösségének 1991. december 21-ei megalakulása egyben a Szovjetunió felbomlását is jelentette, amely elvileg lehetővé tette a Szovjetunió volt tagköztársaságai számára a „civilizált szétválást”, a gyakorlat azonban mást mutatott. A Szovjetuniót felszámoló 1991. december 8-án Belovezszzkaja Puscsában aláírt nyilatkozat 5. pontja kimondja, hogy a részes felek tiszteletben tartják egymás határait és területeik sérthetlenségét, vagyis változtatás nélkül ismerik el nemzetközi határokként az addigi szovjet belső határokat.⁶ Ukrajna nem ratifikálta a szervezet alapokmányát, az ország 2014-ben bejelentette a kilépési szándékát.

Ukrajna alapító tagja volt viszont a GUAM-csoportnak – a rövidítés Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova államok kezdőbetűi –, amelynek célkitűzése a Kaszpi-tenger térségében lévő energiaforrások Oroszországot elkerülő nemzetközi szállítási útvonal kialakításának megteremtése és biztosítása volt. A Strasbourgban aláírt szerződés egy olyan politika kezdetét jelentette, amely az egykori szovjet belső periféria új államainak Moszkvától való eltávolodását, majd teljes leválását tekintette célnak.⁷

Oroszország számára Ukrajna politikai súlya és jelentősége miatt a posztszovjet térség egyik legfontosabb állama volt, ezt erősítette a két országot összekapcsoló történelmi, kulturális és nyelvi kötelékek is. Oroszország meg akarta tartani Ukrajnát a geopolitikai érdekszférája, kül- és biztonságpolitikai érdekei miatt az ún. közel-külföldi régióban. Ez a FÁK-hoz történő csatlakozással részben sikerült is, de Ukrajna nem csatlakozott sem az 1992-ben alapított Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetéhez, sem a 2014-ben létrehozott Eurázsiai Gazdasági Közösséghez.

A függetlenség kinyilvánítása után Ukrajnában a változások és maga a társadalom is kettős képet mutatott. A lakosság egyik fele a Nyugat felé történő integrálódásban, a másik fele az Oroszországgal való szoros unióban képzelte el az ország jövőjét. A narancsos forradalom⁸ után a politikai vezetés nyugati orientáltságot érvényesített a kül- és biztonságpolitikában.

⁵ Gelsei András: Ukrajna esete a NATO-val. In: Benes Károly et al.: NATO partnerség 2014. A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 78–97.

⁶ Ez fontos a Krím félsziget annexiója kapcsán. Bár a Szovjetunió belső határai több esetben szelíd fikciónak minősültek, ezt támasztja alá az, hogy 1954-ben az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársasághoz tartozó krími területet átadta az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságnak.

⁷ Sz. Bíró Zoltán: A Független Államok Közössége, 1991–2008. História, XXXI. évf. 2009/1., 3–8.

⁸ A narancsos forradalom politikai eseménysorozat volt 2004 novembere és 2005 januárja között. A tüntetések a 2004-es ukrán elnökválasztáson elkövetett csalások miatt indultak, de a korrupt ukrán politikai elit elleni fellépésre szélesedtek. Az esemény a tüntetések mögött álló legfőbb politikai erő, a Mi Ukrajnánk (Наша Україна) narancssárga jelképéről kapta a nevét. A narancsos forradalom eredményeként a 2005 januárjában megismételt második választási fordulóban Viktor Juscsenkót választották Ukrajna elnökévé.

Az 1993-ban elfogadott első katonai doktrína Ukrajna tömbön kívüli státuszát, semlegességét hangsúlyozta, az ország nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. Az 1996-ban elfogadott alkotmányban és az 1997. évi nemzetbiztonsági koncepcióban már nem szerepeltek ezek a markáns kitételek. Az 1997-ben Madridban aláírt Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény pedig egyértelműen jelezte, hogy Ukrajna kilépett a tömbön kívüliséget (*Non-block status*) preferáló státuszról.⁹

Az országgal a geopolitikai jelentősége miatt a NATO megkülönböztetett partnerségi viszonyt folytat. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok a kilencvenes évek elejére nyúlnak vissza. A párbeszéd és az együttműködés akkor kezdődött, amikor a független Ukrajna 1991-ben csatlakozott az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz, majd 1994. február 8-án az elsők között a Partnerség a Békéért programhoz is. Az ország eleinte semleges magatartást tanúsított és nem kereste a NATO-tagság lehetőségét (1. táblázat). Kezdetben, 1997. május 25-ig a NATO–ukrán kapcsolatok az Észak-atlanti Együttműködési Tanácson, ezután az Észak-atlanti Partnerségi Tanácson keresztül valósultak meg.

1. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolata 1991 és 2001 között¹⁰

Idő	Esemény	Helyszín
1991	Ukrajna csatlakozik az Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz	NATO-főparancsnokság, Brüsszel
1992. február 22–23.	Manfred Wörner NATO-főtitkár Ukrajnába látogat	Kijev, Ukrajna
1992. július 8.	Leonyid Kravcsuk ukrán elnök a brüsszeli NATO-központba látogat	NATO-főparancsnokság, Brüsszel
1992. november 16.	John M. Shalikashvili tábornok (SACEUR) látogatást tesz Ukrajnában	Kijev, Ukrajna
1994. január 14.	Az amerikai, orosz és ukrán elnök megállapodást ír alá az Ukrajnában lévő nukleáris robbanófejek Oroszországnak történő átadásának részleteiről, biztonsági garanciáiról és az ezzel kapcsolatos kompenzációról	Moszkva, Oroszország
1994. február 8.	Ukrajna csatlakozik a Partnerség a Békéért kezdeményezéséhez	
1997. február 1.	Javier Solana NATO-főtitkár és Leonyid Kucsma ukrán elnök találkozása	Davos, Svájc
1997	Ukrajna az Euro-atlanti Partnerségi Tanács egyik alapító tagja	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
1997	Ukrajna megnyitja NATO diplomáciai képviseletét	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
1997. május 6.	Javier Solana NATO-főtitkár megnyitja Kijevben a NATO Információs és Dokumentációs Központot	Kijev, Ukrajna

⁹ Gelsei András: A NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlődése, perspektívái. Doktori disszertáció. Budapest, 2007, 45.

¹⁰ Relations with Ukraine. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Idő	Esemény	Helyszín
1997. július 9.	<ul style="list-style-type: none"> • A Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény aláírása¹¹ • A NATO–Ukrajna Bizottság alapítása 	Madrid, Spanyolország
1999. április 23.	A NATO Összekötő Iroda megnyitása	Kijev, Ukrajna
2000. május 19.	A NATO PfP SOFA-egyezmény ratifikálása Ukrajnában	
2001. szeptember 14.	A NATO–Ukrajna Bizottság elítéli az USA ellen elkövetett terrorcselekményeket	

1997. július 9-én Madridban a NATO és Ukrajna aláírták a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezményt.¹² A kapcsolatok a szerződés aláírásával megerősödtek, ez hozta létre a NATO–Ukrajna Bizottságot (*NATO–Ukraine Commission, NUC*)¹³ a felek közötti együttműködés előmozdítása érdekében.¹⁴ Ekkor a NATO–Ukrajna Bizottság lett a kapcsolat legmagasabb fóruma, az akkor 19+1 (később 26+1, napjainkban pedig 30+1) összeállításban.

A Madridban aláírt szerződésben a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitásának, függetlenségének, valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását. A NATO pozitívként értékelte Ukrajna csatlakozását az atomsorompó-egyezményhez, valamint a nukleáris robbanófejeknek az ország területéről történő kivonását. Az együttműködés egyik jelentős eredménye a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ megnyitása volt. Ezt a NATO Összekötő Iroda (*NATO Liaison Office, NLO*) megnyitása követte 1999. április 23-án Kijevben. 2000 májusában az ukrán parlament ratifikálta a SOFA-egyezményt¹⁵ és a hozzá kapcsolódó szerződéseket. Ez elősegítette Ukrajna növekvő szerepvállalását a PfP-ben.

A Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény első fejezete a NATO–Ukrajna kiterjesztett kapcsolatok kiépítéséről, a második fejezet a NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlesztésének alapelveiről (ENSZ Alapokmány, Helsinki Záróokmány) szól. A harmadik fejezet megteremtette a lehetőséget a NATO és Ukrajna közötti rendszeres párbeszédre, valamint a katonai együttműködésre az alábbi területeken: az euroatlanti térség biztonsága és stabilitása, beleértve Ukrajna biztonságát; konfliktusmegelőzés, válságkezelés, béketámogató és humanitárius műveletek az ENSZ-szel és EBESZ-szel együttműködésben; a nukleáris, biológiai és vegyifegyverek terjedésének politikai és védelmi vonatkozásai; a leszereléssel és a fegyverzet-ellenőrzéssel kapcsolatos kérdések, ideértve a CFE- és a Nyitott Égbolt szerződéseket, valamint az 1994-es Bécsi Dokumentum bizalom- és biztonságerősítő intézkedéseivel kapcsolatos kérdéseket; fegyverexport és kapcsolódó technológiai transzferek; a kábítószer-kereskedelem és a terrorizmus elleni küzdelem.

¹¹ NATO–Ukraine Distinctive Partnership turns twenty: Lessons to take forward. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/07/04/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹² Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_25457.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹³ NATO–Ukraine Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁴ Relations with Ukraine, i. m.

¹⁵ Az 1999. évi CXVII., az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erők jogállásáról szóló törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900117.tv> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Az egyezmény részletezi a gyakorlati együttműködés területeit: polgári veszélyhelyzeti tervezés és katasztrófákra való felkészülés; civil-katonai kapcsolatok, a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése és az ukrán védelmi reform; védelmi tervezés, költségvetés, biztonságpolitikai, stratégiai és nemzetbiztonsági koncepciók; védelmi reform; NATO–Ukrajna katonai együttműködés és átjárhatóság; a biztonság gazdasági vonatkozásai; tudományos-technológiai és környezetbiztonsági kérdések, beleértve a nukleáris biztonságot is; úrkutatás és fejlesztés; a légiforgalmi irányítás és ellenőrzés civil-katonai koordinációja. Emellett a Szövetség vizsgálja a következő együttműködési területeket: fegyverzeti együttműködés; katonai kiképzés, az ukrán területen zajló PfP-gyakorlatok és a lengyel–ukrán békefenntartó zászlóalj NATO-támogatása; védelmi együttműködés előmozdítása Ukrajna és szomszédai között.

A negyedik fejezet az együttműködés gyakorlati kérdéseiről szól, amely találkozót jelent az Észak-atlanti Tanács (*North Atlantic Council, NAC*) szintjén, az egyes NATO-bizottságokkal, a vezérkari főnökökkel, kölcsönös magas szintű találkozókra és a PfP-keretében végrehajtott tevékenységre. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok javítása érdekében Ukrajna katonai összekötő missziót létesített a brüsszeli NATO–ukrán misszió részeként, a NATO pedig katonai összekötő missziót hozott létre Kijevben.

A 2002. évi prágai csúcsertekezleten¹⁶ elfogadták a NATO–Ukrajna Akciótervet,¹⁷ amely fontos előrelépés volt, meghatározta a politikai, gazdasági, katonai és egyéb területeken végrehajtandó reformokat. Az ukrán vezetés sikerként könyvelte el az akciótervet és a 2003. évi jóváhagyott tervet.¹⁸

Az akciótervet a NATO–Ukrajna Bizottság határozata alapján hozták létre a NATO–Ukrajna kapcsolatok elmélyítésére és szélesítésére, amely tükrözte Ukrajna stratégiáját a Szövetséggel fenntartott kapcsolatokról. Ez a Megkülönböztetett Partnerségről szóló, 1997. július 9-én Madridban aláírt Chartára épült, amely a NATO–Ukrajna kapcsolat alapját jelentette. Az akcióterv öt szakaszra tagolódott: 1. politikai és gazdasági; 2. biztonsági, védelmi és katonai; 3. információvédelmi és -biztonsági; 4. jogi; 5. a végrehajtási mechanizmus. A cselekvési terv közösen elfogadott elveket és célokat tartalmazott, amelyek támogatása érdekében az 5. szakaszban leírtak szerint éves célterveket (*Annual Target Plan, ATP*) dolgoztak ki, amelyek konkrét intézkedéseket tartalmaztak az ukrán, valamint a NATO–Ukrajna közös fellépésre vonatkozóan.

Az együttműködés politikai és gazdasági területeken (1. szakasz) a belpolitikai, a kül- és biztonságpolitikai, a gazdasági, valamint az információ-, a szólás- és sajtószabadság elveit és célkitűzéseket tartalmazza. Többek között a demokratikus és választási intézmények, illetve az igazságszolgáltatás függetlenségének erősítését, a civil társadalom, a jogállamiság, az alapvető emberi jogok és a polgárok szabadságának erősítését, a vallásszabadság és a gyülekezési jog biztosítását, közigazgatási reformot; a fegyveres erők és a teljes biztonsági szektor feletti civil és demokratikus ellenőrzés megerősítését; a korrupció, a pénzmosás és az illegális gazdasági tevékenységek elleni küzdelmet. Megfogalmazták többek között a gazdasági együttműködés előmozdítását Ukrajna és a NATO, valamint a partnerszágok között.

¹⁶ Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁷ NATO–Ukraine Action Plan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

¹⁸ Gelsei (2007): i. m. 46.

A biztonság, védelem és katonai kérdések (2. szakasz) területén alapelveként az euroatlanti biztonsági struktúrákba való teljes integrációt fogalmazta meg Ukrajna külpolitikai prioritásaként és stratégiai céljaként. Célkitűzésként a dokumentum az alábbiakat sorolta fel: Ukrajna kül- és biztonságpolitikája tükrözze az euroatlanti integráció célját, az állambiztonsági struktúrák reformja tükrözze Ukrajna euroatlanti politikáját; kapjon kulcsfontosságú szerepet a hozzájárulás a regionális stabilitáshoz és biztonsághoz, növelje Ukrajna hozzájárulását a konfliktusrendezéshez és a békefenntartás nemzetközi együttműködéséhez, tartsa fenn és fokozza a békefenntartó műveletekben való részvételét, tartsa be a nemzetközi fegyverzet-ellenőrzési kötelezettségeket, fejlessze tovább a civil-katonai kapcsolatait; fokozza részvételét a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelemben, továbbá vegyen részt a terrorizmus elleni partnerségi akciótervben (PfP PAP-T) előírt intézkedésekben.

Mind a védelmi reform, mind az új biztonsági fenyegetésekhez történő alkalmazkodás összefüggésében elengedhetetlen a NATO–Ukrajna együttműködés a védelmi reform, a védelemhez kapcsolódó kérdések és a katonai együttműködés területén. A NATO-val a katonai szférában folytatott együttműködés a NATO–Ukrajna átfogó partnerség fontos eleme. Fontos célkitűzés Ukrajna hozzájárulásának növelése a NATO által vezetett békefenntartó műveletekhez (Balkán) és a szövetségesek terrorizmus elleni küzdelemben tett intézkedéseikhez. Ugyancsak fontos a fegyveres erők átjárhatóságának, fenntarthatóságának és hatékonyságának növelése a partnerségi célok eredményes végrehajtásában, az interoperabilitás fejlesztése Ukrajna és a NATO kommunikációs, valamint információs rendszerei között.

A 3. szakasz az információvédelmet és annak biztonsági területeit taglalja.

A 4. szakasz legfontosabb célkitűzései az alábbiak voltak: a NATO és Ukrajna megállapodásainak teljes körű végrehajtása, beleértve a NATO–Ukrajna biztonsági megállapodást, a fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodást (*Status of Forces Agreement, SOFA*), a befogadó nemzeti támogatásról szóló egyezményt (*Memorandum of Understanding on Host Nation Support*) és a tervezett stratégiai légiszállításról szóló memorandumot.

A végrehajtás mechanizmusáról szóló 5. szakasz részletesen szabályozta a tevékenységet: Ukrajna évente bemutatja az éves cselekvési tervet, a NATO-tagállamok a NATO–Ukrajna Bizottság keretében javaslatokat fogalmaznak meg a konkrét intézkedésekről és ütemtervekről. Ukrajna ezt követően a legmagasabb szinten hagyja jóvá az ATP-jét, amely magában foglalja a NATO és Ukrajna közös, az NUC által elfogadott és az Ukrajna által önállóan elvégzendő tevékenységeket.

Az akciótervben megfogalmazott, jól mérhető feladatok komoly lendületet adtak Ukrajna euroatlanti integrációs törekvéseinek, körvonalazódott az ország NATO-taggá válásának lehetősége. A megvalósítás során számos kedvező előrelépés történt, jogszabályalkotás folyt, elfogadták az ukrán nemzetbiztonsági koncepciót, amelyben egyértelműen megfogalmazták az ország teljes jogú NATO-tagságának célkitűzését. A közvélemény tájékoztatása nagy elánal folyt, ennek eredményeként jelentősen javult a Szövetség állampolgári megítélése. Komoly problémát jelentett azonban a jogszabályok gyakorlati alkalmazásának késlekedése.

Az ukrán nemzetbiztonsági koncepciót (törvény az ukrán állam nemzetbiztonsági alapjairól) 2003 nyarán fogadta el a parlament. Ez a koncepció az alapvetése a biztonság és védelempolitikai elveknek. Ebben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna euroatlanti integrációs elkötelezettségét, és a teljes jogú NATO-tagság elérésének célkitűzését¹⁹ (2. táblázat).

¹⁹ Uo. 46–47.

2. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolata 2002 és 2011 között²⁰

Idő	Esemény	Helyszín
2002. május	Leonyid Kucsma elnök bejelenti Ukrajna NATO-csatlakozási szándékát	
2002. július 9.	A NATO és Ukrajna képviselői aláírják a befogadó nemzeti támogatásról szóló közös egyezményt	
2002. november 22.	A NATO–Ukrajna Akcióterv aláírása	Prága, Csehország
2003. március 24.	Az első NATO–Ukrajna Akcióterv aláírása	
2004. június 7.	A NATO SACEUR és Viktor Janukovics ukrán miniszterelnök aláírja a stratégiai légi szállításról szóló közös egyezményt	
2005. április 21.	Az Intenzív Párbeszéd kezdete Ukrajnával ²¹	
2006. június 19.	NATO-PfP Fejlesztési, Pénzügyi Alap projektjének elindítása	
2006. október 24.	A NATO–ukrán védelmi reform munkacsoport létrehozása	
2008. január 19.	Ukrajna hivatalosan kéri a Tagsági Akciótervéhez való csatlakozását	
2008. április 3.	A bukaresti csúcsertekezleten a NATO-vezetők egyetértenek abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben megfelel a tagság követelményeinek	Bukarest, Románia
2010.	A semlegesség, tömbön kívüliség meghirdetése	Kijev, Ukrajna
2011. május	Viktor Janukovics hivatalosan lemondja a NATO-integrációt	Kijev, Ukrajna

Ukrajna felfokozott reményekkel és elvárásokkal tekintett a 2004. évi isztambuli csúcsertekezletre, azonban a csúcsertekezletnek nem volt témája az ukrán tagság. A nyilatkozatban megemlézték a földközi-tengeri térségben zajló Aktív Törekvés (*Operation Active Endeavour, OAE*) művelethez nyújtott orosz és ukrán támogatást. Üdvözlötték Ukrajna eltökéltségét az euroatlanti integráció folytatása iránt, hangsúlyozták a demokratikus reformok fontosságát, valamint a NATO–Ukrajna cselekvési tervben felvázolt célkitűzések teljesítését – különösen a szabad és tisztességes választások lebonyolítását –, a médi szabadság garantálását és a védelmi felülvizsgálat eredményeinek végrehajtását. Értékelték a védelmi és katonai együttműködést, Ukrajna részvételét a KFOR-ban, a befogadó nemzeti támogatás és a stratégiai légi szállítás terén nyújtott segítségét. Egyben utasították a Tanácsot, hogy tekintse

²⁰ Relations with Ukraine, i. m.

²¹ Enhancing NATO–Ukraine Cooperation: Short-Term Actions. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21741.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

át és értékeli a NATO–Ukrajna kapcsolatokat.²² Az isztambuli csúcsertekezlet nagyfokú kiábrándultságot és frusztrációt eredményezett.

A rigai csúcsertekezletre készülve Viktor Juscsenko elnöki deklarációjában stratégiai célként együttműködés szerepelt a NATO-val és nem a csatlakozás. A rigai csúcsertekezlet zárónyilatkozatában Ukrajnával kapcsolatban a következő szerepel: „Megerősítjük, hogy a Szövetség Grúziával és Ukrajnával folytatja az intenzívebb párbeszédet, amely ezen országok tagsági törekvéseivel kapcsolatos politikai, katonai, pénzügyi és biztonsági kérdések teljes skáláját lefedi [...] megerősítjük a NATO–Ukrajna Megkülönböztetett Partnerség fontosságát [...] nagyra értékeljük Ukrajna jelentős hozzájárulását közös biztonságunkhoz, többek között a NATO által vezetett műveletekben való részvétel és a regionális együttműködés előmozdítására tett erőfeszítések révén [...] gyakorlati együttműködéssel továbbra is támogatjuk a reformtörekvések végrehajtását, a nemzetbiztonság és a védelmi szektor reformját, a védelmi ipar átalakítását és a korrupció elleni küzdelmet.”²³

A NATO és Ukrajna 2007. július 9-én ünnepelte az egyezmény 10. évfordulóját, ez jó alkalmat biztosított a feleknek a visszatekintésre és az elmúlt évtized értékelésére. A NATO úgy értékelte, hogy a kapcsolatok jelentős fejlődésen mentek keresztül, számos területen folyt párbeszéd és jött létre gyakorlati együttműködés, ezek a reformok az ország demokratikus fejlődése és euroatlanti integrációja miatt voltak fontosak. Az ukránok az országuk NATO-műveletekhez való hozzájárulásának kiemelt jelentőségét, valamint az állampolgárok tájékoztatásának fontosságát hangsúlyozták.

A 2008. évi bukaresti csúcsertekezlet mérföldkőnek tekinthető a NATO–ukrán kapcsolatokban is. A csúcsertekezlet egyik fő kérdését Grúziának és Ukrajnának a Tagsági Akciótervhez (*Membership Action Plan, MAP*) való csatlakozása adta. Ezzel kapcsolatban, illetve a két ország későbbi NATO-tagságát illetően is a Szövetség megosztott volt. Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és a Benelux államok is elleneztek a két volt szovjet tagköztársaság MAP-tagságát, ebben szerepet játszott az Oroszországgal való konfrontáció elkerülése, a demokratikus hagyományok hiánya a két államban, továbbá az országok területi széttagoltsága is. Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada és számos közép-európai tagállam azonban támogatta a törekvéseket.²⁴ A bukaresti csúcsertekezlet zárónyilatkozatának 23. pontjában a Szövetség világosan megfogalmazta, hogy „[a] NATO üdvözli Ukrajna és Grúzia euroatlanti törekvéseit a NATO-tagság elérése érdekében. Ma megegyeztünk, hogy ezen országok NATO-tagországok lesznek”.²⁵ A szövetségesek megállapodtak abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben minden szükséges követelménynek megfelel az ország. Ezt a döntést azóta minden egyes csúcsertekezleten megerősítették.

²² Istanbul Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council 28 June 2004. <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

²³ Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

²⁴ Ronald D. Asmus: Chapter 4: Diplomatic Shootout in Bucharest. In: *A Little War That Shook the World, Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010, 111–141.

²⁵ „23. NATO welcomes Ukraine’s and Georgia’s Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO.” Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

A NATO–Ukrajna egyezmény kiegészítéséről szóló 2009. évi nyilatkozat felhatalmazta az NUC-t – Ukrajna éves nemzeti programján keresztül –, hogy támogassa Ukrajna euroatlanti törekvéseinek megvalósítása érdekében a reformokat, összhangban a 2008-as bukaresti csúcstalálkozó döntéseivel. Az együttműködés idővel elmélyült, és kölcsönösen előnyössé vált, mivel Ukrajna aktívan hozzájárul a NATO által vezetett műveletekhez és missziókhöz.

A 2010 és 2014 közötti időszakban Ukrajna a semlegesség, a tömbön kívüliség politikáját érvényesítette, amely szerint csak együttműködésre törekszik a NATO-val és stratégiai partnerséget tart fenn az Oroszországi Föderációval. 2011 májusában Viktor Janukovics hivatalosan lemondta az ország NATO-integrációs törekvését.

2014 óta Ukrajna első számú prioritása ismét az euroatlanti integráció, a NATO-hoz való közeledés. Ez része az ukrán nemzeti biztonságnak és a modern demokratikus állam megteremtésére irányuló szándéknak. Elsőbbséget élvez a biztonsági és védelmi szektor átfogó reformjának támogatása, amely elengedhetetlen Ukrajna demokratikus fejlődéséhez és védelmi képességének megerősítéséhez. 2014 óta, az orosz–ukrán konfliktusra válaszul a NATO megerősítette támogatását Ukrajnában a képességfejlesztésben és a kapacitásépítésben (3. táblázat). A szövetségesek elítélik és nem ismerik el a Krím félsziget Oroszország általi illegális és törvénytelen annektálását, valamint destabilizáló, agresszív tevékenységét Kelet-Ukrajnában és a Fekete-tenger térségében. A NATO növelte jelenlétét a Fekete-tengeren, és fokozta a tengeri együttműködést Ukrajnával és Grúziával.

3. táblázat A NATO és Ukrajna kapcsolatának legfontosabb mérföldkövei 2014 és 2021 között²⁶

Idő	Esemény	Helyszín
2014. március 2.	Az Észak-atlanti Tanács rendkívüli ülése	Oroszország megkezdte illegális katonai akcióját Ukrajna ellen
2014. augusztus 29.	A NATO–Ukrajna Bizottság rendkívüli ülése	
2014. augusztus	Arszenyij Jacenyuk ukrán miniszterelnök bejelenti, hogy Ukrajna folytatja a NATO-integrációs törekvését	
2014. szeptember 4–5.	<ul style="list-style-type: none"> Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezés elindítása Ukrajna az Interoperabilitási Platform partnerországa Védelmi Képességfejlesztési Kezdeményezés 	walesi csúcstalálkozó
2014. december 29.	Petro Porosenko ukrán elnök aláírja az Ukrajna semlegességéről, azaz tömbön kívüliségéről szóló törvényt hatályon kívül helyező törvényt	
2016. július 9.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése	varsói csúcstalálkozó
2016. október 20.	Petro Porosenko elnök és Jens Stoltenberg főtábornok találkozója	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2017. február 9.	Volodimir Hrojszman miniszterelnök látogatása és találkozója Rose Gottemoeller NATO-főtábornok helyettesével	Brüsszel, NATO-főparancsnokság

²⁶ Relations with Ukraine, i. m. (Letöltés időpontja: 2021. 10. 23.)

Idő	Esemény	Helyszín
2017. március 31.	A NATO–Ukrajna Bizottság külügyminiszteri szintű ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2017. április 6.	Rose Gottemoeller NATO-főtitkár-helyettes látogatása Ukrajnába, találkozója Petro Porosenko elnökkel	Kijev Security Forum, Ukrajna
2017. július 10.	<ul style="list-style-type: none"> A NATO–Ukrajna Bizottság ülése A NATO–Ukrajna Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény 20. évfordulója 	Kijev, Ukrajna
2017. november 24.	Petro Porosenko ukrán elnök találkozója Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Kijev, Ukrajna
2018. november 26.	A NATO–Ukrajna Bizottság rendkívüli nagyköveti szintű ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2018. december 4.	Az Észak-atlanti Tanács külügyminiszteri ülése az ukrán és a grúz külügyminiszterekkel	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2018. december 13.	Petro Porosenko ukrán elnök találkozója Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. március 6.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. április 4.	Az Észak-atlanti Tanács külügyminiszteri ülése, intézkedéscsomag a Fekete-tengeri térség biztonságának fokozása érdekében	Washington D.C.
2019. június 4.	Volodimir Zelenskij ukrán elnök Brüsszelbe látogat	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2019. október 30–31.	Az Észak-atlanti Tanács ülése Kijevben	Kijev, Ukrajna
2019. október 31.	A NATO–Ukrajna Bizottság ülése Kijevben	Kijev, Ukrajna
2021. február 9.	Denisz Smihal miniszterelnök Brüsszelbe látogat, megbeszélést folytat Jens Stoltenberg NATO-főtitkárral	Brüsszel, NATO-főparancsnokság
2021. április 6.	Sir Stuart Peach légi marsall, a Katonai Bizottság elnöke Ukrajnába látogat	Kijev, Ukrajna

A 2016. júliusi varsói csúcstalálkozó fogadta el a NATO Ukrajnának nyújtott gyakorlati támogatását az ún. Átfogó Segítségnyújtási Csomagot (*Comprehensive Assistance Package, CAP*).²⁷ 2017 júniusában az ukrán parlament jóváhagyta a NATO-tagságot stratégiai kül- és biztonságpolitikai célként és ezt prioritásként visszaállító törvényt. 2019-ben hatályba lépett az ukrán alkotmány megfelelő módosítása.

²⁷ Comprehensive Assistance Package for Ukraine. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

2020 szeptemberében Volodimir Zelenskij elnök jóváhagyta Ukrajna új nemzeti biztonsági stratégiáját, amely előírja a NATO-val való megkülönböztetett partnerség kialakítását a NATO-tagság elérése céljából.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS INTÉZMÉNYESÜLÉSE

A NATO–Ukrajna kapcsolatok alapját a Megkülönböztetett Partnerségről szóló, 1997-ben született egyezmény képezi. A NATO–Ukrajna Bizottság irányítja az együttműködési tevékenységeket, illetve fórumot biztosít a szövetségesek és Ukrajna között a biztonsági kérdések megtárgyalására. Az NUC különböző szinteken ülésezik: állam- és kormányfők, külügy- vagy védelmi miniszterek, továbbá nagykövetek szintjén, illetve különböző munkacsoportokban.

Az egyezmény kiegészítésére vonatkozó, 2009-ben aláírt nyilatkozat az NUC számára központi szerepet biztosított az Ukrajna reformtörekvéseit alátámasztó politikai párbeszéd és együttműködés elmélyítésében. A folyamat támogatásának fő eszköze az Éves Nemzeti Program (*Annual National Programme, ANP*), amely Ukrajna nemzeti reformcéljait és éves végrehajtási terveit tükrözi. Az ANP öt fejezetből áll, amely a következőkre összpontosít: politikai és gazdasági kérdések, védelmi és katonai kérdések, erőforrások, biztonsági és jogi kérdések. A szövetségesek évente értékelik Ukrajnának az ANP keretében elért előrehaladását.

A programban foglaltak végrehajtásának felelőssége elsősorban Ukrajnára hárul, az európai és euroatlanti integrációért felelős miniszterelnök-helyettes koordinálja, aki egyben elnöke is a bizottságnak. Az ANP-folyamat révén a szövetségesek arra ösztönzik Ukrajnát, hogy folytassa a reformfolyamatot a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok és a piacgazdaság megerősítése érdekében. Egy másik prioritást jelent Ukrajna támogatása a védelmi és biztonsági ágazat nagy horderejű átalakításában.

A NATO ukrajnai képviselője a NATO Információs és Dokumentációs Központból (*NATO Information and Documentation Centre, NIDC*) és a NATO Összekötő Irodából (*NATO Liaison Office, NLO*) áll. Az előbbi 1997-ben hozták létre, hogy támogassák a nyilvánosság tájékoztatását a NATO tevékenységéről és a NATO–Ukrajna együttműködés előnyeiről. A NATO Összekötő Irodát 1999-ben alapították azért, hogy megkönnyítse Ukrajna részvételét a NATO békepartneri programjában (PFP), illetve támogassa a védelmi és biztonsági ágazat reformját a külügyminisztériummal, a védelmi minisztériummal, a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanáccsal, továbbá más ukrán hatóságokkal, illetve ügynökségekkel. A NATO ukrajnai képviselője stratégiai szintű tanácsadást nyújt a NATO Ukrajnára vonatkozó Átfogó Segítségnyújtási Csomagja keretében.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KULCSFONTOSÁGÚ TERÜLETEI

Ukrajna együttműködése a NATO-val kölcsönösen előnyös, és az alábbi területeket foglalja magában.

A képességek és interoperabilitás

A NATO támogatja Ukrajna védelmi és kapcsolódó biztonsági ágazati reformját a Közös Védelmi Reformmal Foglalkozó Munkacsoport (*Joint Working Group on Defence Reform, JWGR*),²⁸ a PFP tervezési és felülvizsgálati folyamat (*Planning and Review Process, PARP*),

²⁸ Joint Working Group on Defence Reform. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50320.htm (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

a NATO integritásfejlesztési programja (*Integrity Building Programme, IBP*), a NATO védelmi oktatási fejlesztési programja (*Defence Education Enhancement Programme, DEEP*), a Védelmi-technikai Együttműködéssel Foglalkozó Közös Munkacsoport (*Joint Working Group on Defence Technical Cooperation, JWGDTC*) és a NATO kijevi képviselőtételének tanácsadó tevékenységén keresztül.

2016 óta a szövetségesek az Átfogó Segítségnyújtási Csomag révén támogatják Ukrajna azon célját, hogy a biztonsági és védelmi szektor reformjait a NATO előírásai szerint hajtsa végre, stratégiai szintű tanácsadással a NATO ukrainai képviselőtételén keresztül, valamint képességbővítő programokon és a fejlesztési, pénzügyi alapokon keresztül.²⁹ Az e területen folytatott együttműködés döntő fontosságú Ukrajna biztonsági helyzetének folyamatos átalakítása szempontjából, és továbbra is lényeges része az ország demokratikus átmenetének.

Az Oroszország–Ukrajna válságra reagálva 2014 óta számos fejlesztésialap-projekt indult a képességfejlesztés és a fenntartható kapacitásépítés támogatása érdekében a következő legfontosabb területeken: vezetés, irányítás, híradás, számítógépek (*Command, control, communication and computers, C4*), logisztika és szabványosítás, orvosi rehabilitáció, katonai rekonverzió, valamint lőszer- és robbanóanyag-mentesítés.

A vezetés, irányítás, híradás és számítógépek projekt segíti Ukrajnát C4 struktúráinak és képességeinek átszervezésében, korszerűsítésében, megkönnyítve a NATO-val való interoperabilitást, hogy hozzájáruljon a NATO által vezetett gyakorlatokhoz és műveletekhez, és fokozza Ukrajna azon képességét, hogy saját védelméről és biztonságáról gondoskodjon. A C4 projekten belül a végrehajtás különböző szakaszaiban vannak a regionális légtérbiztonsággal, a biztonságos harcászati kommunikációval, a tudásmegosztással és a helyzetfelismeréssel foglalkozó programok.

Alapvető cél az ukrán logisztikai és szabványosítási rendszerek folyamatban lévő reformjának támogatása a fegyveres erők, más katonai szervezetek, köztük a Nemzeti Gárda és az Állami Határőrszolgálat hatáskörében.

A 2017-ben befejezett program célja a kiberfenyegetések elleni védelmi technikai képességek kifejlesztése volt. A segítségnyújtás magában foglalta egy Eseménykezelő Központ (*Incident Management Center*) életre hívását a kiberbiztonsági események nyomon követésére, valamint laboratóriumok létrehozását a kiberbiztonsági események kivizsgálására.

Az orvosi rehabilitáció projekt célja a védelmi és biztonsági szektor állományának (aktív és leszerelt katonák, polgári alkalmazottak, nők) a megfelelő orvosi ellátásához való gyors hozzáférés biztosítása, továbbá Ukrajna orvosi rehabilitációs rendszerének fejlesztése azért, hogy hosszú távon fenntartható szolgáltatásokat nyújthasson.

A katonai rekonverzió célja a fenntartható, hatékony és integrált megközelítés kidolgozása, majd végrehajtása a fegyveres erők személyi állományának rekonverziójára vonatkozóan.

A lőszer- és robbanóanyag-mentesítés (*Explosive Ordnance Disposal, EOD*) és a rögtönzött robbanóeszközök elleni küzdelem (*Countering Improvised Explosive Devices, C-IED*) projekt keretén belül támogatják a polgári humanitárius tevékenységeket a robbanásveszély – beleértve az improvizált robbanóeszközöket is – elhárításában, továbbá segítenek megalapozni az EOD átalakítását és a C-IED fejlesztését Ukrajnában.

²⁹ NATO–Ukraine Trust Funds. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm (Letöltés időpontja: 2021. 09. 10.)

Ukrajna részt vesz a PfP tervezési és felülvizsgálati folyamatában³⁰ a reformok és a haderő azon képességének javítása érdekében, hogy a szövetséges erőkkel együttműködhessenek a válságreagáló és béketámogató műveletekben.

2005 októberében elindult egy szakmai fejlesztési program Ukrajna védelmi és biztonsági intézményeiben dolgozó civilek számára. Az átalakulás és a reformfolyamatok támogatása érdekében a projekt költségvetését 2014-ben megduplázták. 2017-ben új koncepciók megvalósítását kezdték meg, beleértve a „Champions 100” projektet, amely az euroatlanti integrációs folyamatokért közvetlenül felelős ukrán köztisztviselők csoportját támogatja.

Ukrajna 2007 óta részt vesz az integritásfejlesztési programban (*Integrity Building Programme, IBP*),³¹ amely gyakorlati segítséget és tanácsokat ad a védelmi és biztonsági szektor integritásának, elszámoltathatóságának és átláthatóságának megerősítéséhez. 2019 októberében befejezték az integritásfejlesztési önértékelési és szakértői felülvizsgálati folyamatot, amely átvizsgálta a korábbi korrupcióellenes csomagot és ajánlásokat adott a jó kormányzás javítására, illetve a fenntartható korrupcióellenes reformok folytatására a védelmi és a kapcsolódó biztonsági ágazatokban.

A védelmi oktatási fejlesztési program (DEEP) segít Ukrajnának javítani és átszervezni a katonai oktatási intézményeinek szakmai képzési rendszereit. A programban nyolc kijevi, lvivi, harkivi, odesszai és zsitomiri védelmi oktatási intézmény, valamint öt altiszti képzési központ (Desna, Javoriv, Starychi, Mikolajiv és Vaszilkiv – ide tartozik a Haditengerészeti Akadémia néhány képességének helyreállítása Odesszában) vesz részt. A DEEP-programban tanácsokat adnak az akadémiák és egyetemek menedzsmentjével kapcsolatban, beleértve a tanári kar támogatását a vezetési és döntéshozatali eljárásokkal kapcsolatos tanfolyamok oktatásában és fejlesztésében.

A kibervédelem területén a NATO támogatja a képességfejlesztést az ügynökségek közötti együttműködés és koordináció érdekében, valamint elősegíti Ukrajna nemzeti kiberbiztonsági stratégiájának fejlesztését.

2004 óta a Védelmi Technikai Együttműködéssel Foglalkozó Közös Munkacsoport a képességfejlesztés, a védelmi felszerelések beszerzési folyamatai és a műszaki szabványok fejlesztése terén fokozott együttműködésre törekszik. Ez magában foglalja a szabványosítást és a kodifikációt, számos „okos védelem” (*smart defence*) projektet, a kikötők védelmét, valamint az együttműködést a Nemzeti Fegyverzeti Igazgatók Konferenciájával (*Conference of National Armaments Directors, CNAD*) és a NATO Tudományos és Technológiai Szervezetével (*Science and Technology Organization, STO*).

Ukrajna 2006 júliusában csatlakozott a légihelyzetadatok cseréjével (*Air Situation Data Exchange, ASDE*) kapcsolatos programhoz, amely révén csökkenti a határokon átnyúló potenciális incidensek kockázatát és optimalizálja a polgári repülőgépekkel végrehajtott terrortámadásokra adott válaszokat. Az orosz–ukrán válságot követően a NATO által szolgáltatott légi adatokkal kapcsolatos információkat kiterjesztették, hogy nagyobb területet fedhessenek le.

A Katonai Bizottság és Ukrajna között létrejött munkaterv az ukrán fegyveres erők interoperabilitásának és működési képességeinek javítására összpontosít, de jelentősen hozzájárul a folyamatban lévő biztonsági és védelmi reformokhoz is.

³⁰ Partnership for Peace Planning and Review Process. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68277.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

³¹ Building Integrity. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

Ukrajna részt vesz a NATO műveleti képességek koncepciójának (*Operation Capabilities Concept, OCC*) értékelésével és visszacsatolásával kapcsolatos programjában, amely támogatja a fegyveres erők fejlesztését és lehetővé teszi a Szövetség számára, hogy személyre szabott haderőcsomagokat állítson össze, a NATO által vezetett műveletek és küldetések támogatására.

Ezenkívül létrehozták a NATO és Ukrajna operatív együttműködésének továbbfejlesztését szolgáló jogi keretet, 2000 májusában pedig hatályba lépett a fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodása (SOFA).³² 2004 márciusában ratifikálták a Befogadó Nemzeti Támogatás Megállapodást (*Host Nation Support Agreement/Arrangement, HNSA*), és 2006 októberében aláírták a Stratégiai Légiszállítási Megállapodást (*Strategic Airlift Agreement, SSA*).

2020 júniusában Ukrajna lett a hatodik ország, amely kibővített lehetőségek partnerségi státuszt kapott (*Enhanced Opportunity Partner, EOP*). Ezt azon résztvevőknek kínálják a NATO Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezésen belül, akik különösen jelentős mértékben járultak hozzá a NATO-műveletekhez és a Szövetség más célkitűzéseéhez. Ez a státusz Ukrajnának kedvezményes hozzáférést biztosít a NATO interoperabilitási eszköztárához (gyakorlatok, képzés, információcsere). Ukrajna pedig a képességépítésben és az interoperabilitás fejlesztésében vállal szerepet a NATO Reagáló Erőkben való részvétele révén.

Széles körű együttműködés

Az Oroszország Ukrajnával szembeni fellépése miatt a 2016. júliusi varsói NATO-csúcstalálkozón létrehozták a hibrid háború elleni küzdelem NATO–Ukrajna platformját. Ez olyan mechanizmust biztosít, amely képes jobban azonosítani a hibrid fenyegetéseket, illetve segít az állam és a társadalom ellenálló képességének erősítése érdekében a képességfejlesztésben.

Számos fejlesztési-, pénzügyialap-projekt támogatja az Ukrajna területén található gyalogsági aknákat, lőszerkeket, valamint kis- és könnyűfegyverek készleteinek megsemmisítését, a volt szovjet katonai bázisokról származó radioaktív hulladékok biztonságos elhelyezését. Projektek támogatják a volt katonai állomány polgári életbe történő visszailleszkedését, segítséget nyújtva a szakmai átképzéshez és a pszichológiai rehabilitációs szolgáltatásokhoz a leszerelt hadkötelesek poszttraumás stressz-szindrómájának enyhítése érdekében. Ezenkívül tanácsot adnak egy integrált, átfogó átmeneti katonai előmeneteli rendszer felállításához.

A 2014. évi krími és kelet-ukrajnai válság óta a szakértők tanácsokat adtak Ukrajna veszélyhelyzeti terveihez és válságkezelési intézkedéseikhez a kritikus energiainfrastruktúrával és a polgári védelmi kockázatokkal kapcsolatban. Ez az együttműködés a polgári felkészültség és a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség nemzeti képességének javítására összpontosít. 2019-ben az Ellenállóképességi Tanácsadó, Támogató Csoport (*Resilience Advisory Support Team, RAST*) ajánlásokat dolgozott ki az ukrán intézményeknek a nemzeti ellenálló képesség fokozása érdekében. Ezen a területen a polgári veszélyhelyzeti tervezéssel foglalkozó közös munkacsoport felügyeli az együttműködést.

Ukrajna 1991 óta aktívan részt vesz a NATO Tudomány a Békéért és Biztonságért programjában. A tudományos és környezetvédelmi együttműködéssel foglalkozó közös munkacsoport (*Joint Working Group on Scientific and Environmental Cooperation, JWGSEC*) hozzájárul az SPS-program keretében a tudományos együttműködés kiemelt területeinek

³² Partnership for Peace Status of Forces Agreement. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50086.htm (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

meghatározásához. 2014 után Ukrajna vált az SPS-program legnagyobb kedvezményezettjévé.³³ Az SPS keretében folytatott együttműködés vezető területei közé tartozik a fejlett technológia, a terrorizmus elleni küzdelem, a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN) anyagok elleni védelem, valamint az energia- és környezetbiztonság. Figyelemre méltó Ukrajna részvétele abban a programban, amely a robbanóanyagok és lőfegyverek felderítését célozza a terrorizmus elleni küzdelemben (*Detection of Explosives and Firearms to Counter Terrorism, DEXTER*), integrált rendszert fejlesztve ki a köztereken való észlelés segítésére.

A NATO támogatja Ukrajnát az ENSZ Biztonsági Tanácsának a nőkről, a békéről és a biztonságról szóló 1325. számú határozatának végrehajtásában. Ezen túlmenően a NATO Összekötő Iroda tanácsadói támogatást nyújt Ukrajna biztonsági és védelmi szektorának reformjához.

A kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ pedig támogatja a nemzeti hatóságok és nem kormányzati szervezetek azon törekvéseit, hogy információkat nyújtsanak a NATO-ról, és a NATO–Ukrajna viszonyról. A NATO tanácsadói és finanszírozási támogatást is nyújt az ukrán hatóságoknak a nyilvános diplomácia, a médiakapcsolatok és a stratégiai kommunikáció területén.

Ukrajna részt vett a bosznia-hercegovinai béketámogató műveletekben (IFOR, SFOR), és továbbra is hozzájárul a KFOR-hoz egy improvizált robbanóeszközök felderítésére szakosodott műszaki egységgel. Az afganisztáni Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők támogatása érdekében Ukrajna engedélyezte légterének használatát az utánpótlás szállításához, valamint egészségügyi személyzettel járult hozzá az afganisztáni Tartományi Újjáépítési Csoportokhoz és a NATO afganisztáni kiképzési missziójához. Az ISAF-misszió befejezése után Ukrajna hozzájárult az afgán biztonsági erők kiképzésére, tanácsadására és segítésére irányuló Eltökélt Támogatás művelethez (*Resolute Support Mission, RSM*).

2005 márciusa és 2011 között Ukrajna közreműködött a NATO iraki kiképző feladatában. Ukrajna 2007 és 2010 között részt vett az Aktív Törekvés hadműveletben, támogatva a terrorizmus elleni tengeri küzdelmet a Földközi-tengeren. 2013-ban hozzájárult a NATO kalózkodás elleni Óceánpajzs műveletéhez (*Operation Ocean Shield, OOS*) is. A Tengeri Őrző művelet (*Operation Sea Guardian*) 2016. évi kezdete óta Ukrajna információkat nyújt a NATO tengeri helyzetfelismerésének támogatására a Fekete-tengeren és környékén.

ÖSSZEGRÉS

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok az ország függetlenségének kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna a Független Államok Közössége tagja lett, az Oroszországi Föderációval és Fehéroroszországgal együtt elsőként írta alá a megállapodást, azonban nem ratifikálta a szervezet alapokmányát, és 2014-ben bejelentette kilépési szándékát. Alapító tagja volt a GUAM-csoportnak is, azonban nem csatlakozott sem az 1992-ben alapított Taskenti Megállapodáshoz (2002 óta Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezet), sem a 2014-ben létrehozott Eurázsiai Gazdasági Közösséghez.

Ukrajna geostratégiai helyzete meghatározó fontosságú Európában. Oroszország számára a posztszovjet térség egyik legfontosabb állama, a két országot történelmi, kulturális és nyelvi

³³ Ukraine Country Flyer 2021. <https://www.nato.int/science/country-fliers/Ukraine.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

kötélékek kapcsolják össze. Ukrajna Oroszország geopolitikai érdekszférájába, kül- és biztonságpolitikai érdekei miatt az ún. közel-külföldi régióba tartozik.

Annak ellenére, hogy a volt szovjet tagköztársaságok közül elsőként csatlakozott a NATO Partnerség a Békéért kezdeményezéséhez, az elmúlt húsz évben Ukrajna integrációs törekvései változó orientációjúak voltak. Ukrajna a függetlenség óta kettős képet mutat, egyrészt az euroatlanti integráció, a Nyugat felé történő nyitás, másrészt az Oroszországgal való szoros kapcsolatok kialakítása, valamint a semlegesség között képzelte el az ország jövőjét. Az orosz befolyás és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével fenntartott kapcsolatok optimális és legelőnyösebb formájának fenntartása érdekében egyensúlyozott. 1993-ban az első katonai doktrína deklarálta a tömbön kívüliséget, a semlegességet. Az ország ekkor még nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. 1997-ben a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezmény már egyértelműen jelezte, hogy Ukrajna kilépett a tömbön kívüliséget preferáló státusból és az euroatlanti integráció vált a fő irányvá. Mozgalmas volt az 1997-es év, amikor az ország az Euro-atlanti Partnerségi Tanács egyik alapító tagja lett, megnyitotta NATO-képviselőt Brüsszelben és megalakult Kijevben a NATO Információs és Dokumentációs Központ. Ugyanebben az évben írták alá a Megkülönböztetett Partnerségről szóló egyezményt is. Aztán 1999-ben megnyílt a NATO Összekötő Iroda Kijevben, 2000-ben pedig Ukrajna ratifikálta a SOFA-egyezményt.

A 2002. évi prágai csúcsertekezleten elfogadták a NATO–Ukrajna Akciótervet, amely fontos előrelépés volt, meghatározta az ország politikai, gazdasági, katonai és egyéb területeken végrehajtandó reformjait. Az ukrán vezetés sikerként könyvelte el az akciótervet, Leonyid Kucsma bejelentette Ukrajna NATO-csatlakozási szándékát. A 2004-es narancsos forradalom után a politikai vezetés a kül- és biztonságpolitikában a nyugati orientáltságot érvényesítette. Az Intenzív Párbeszéd, valamint az ország tagsági törekvései, a kapcsolódó reformokkal együtt 2005-ben kezdődtek. Leonyid Kucsma elnök az euroatlanti integrációt Ukrajna külpolitikai doktrínájának részévé tette.

2008-ban az ország hivatalosan kérte a Tagsági Akciótervhez történő csatlakozását. A 2008. évi bukaresti csúcsertekezlet mérföldkő volt a NATO–Ukrajna kapcsolatokban. A Tagsági Akciótervhez való ukrán csatlakozás nem volt napirenden, ellenben a NATO-vezetők egyetértettek abban, hogy Ukrajna NATO-tag lesz, amennyiben megfelel a tagság követelményeinek.

2010-ben Ukrajna hivatalosan is elutasította a NATO-tagság perspektíváját az új külpolitikai doktrína elfogadásával. A 2010 és 2014 közötti időszakban Ukrajna ismét a semlegesség, a tömbön kívüliség politikáját érvényesítette, amely szerint csak együttműködésre törekszik a NATO-val, viszont stratégiai partnerséget az Oroszországi Föderációval tart fenn. 2011 májusában Viktor Janukovics hivatalosan is lemondta az ország NATO-integrációs törekvését. A tömbön kívüliség deklarálása, a NATO-tagság nyilvánvaló elutasítása után nem csökkent a Szövetséggel való interakció és koordináció szintje, hanem új területeken fejlesztették az interoperabilitást és az együttműködést (kalózkodás elleni küzdelem, kiberbiztonság), továbbá elfogadták az éves nemzeti programokat (ANP) is. 2011–2012-ben az ANP nemzeti programja fokozatosan kétoldalú együttműködéssé alakult át, amelyben a forrásokat nagyrészt a Szövetség partnerei biztosították. 2012-ben az ukrán katonai doktrínából kikerült a NATO-integráció. 2013-ban Ukrajna volt az egyetlen partnerország, amely hozzájárult minden folyamatban lévő, NATO által vezetett művelethez Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban, Afganisztánban, Irakban, a Földközi-tengeren, illetve Szomáliában. Az első partnerország volt, amely hozzájárult a NATO Reagáló Erőhöz. A 2014-es krími válságig Ukrajna és a NATO partnersége két fő dimenzióból állt: belső és külső. A belső dimenzió mindenekelőtt a biztonsági szektor reformját, a közös katonai kiképezéseket és a

lőszerkészletek hatástalanítását jelentette. A külső dimenzió az információcserét, a közös részvételt a békefenntartó vagy különleges műveletekben, a gyors reagálást és az intelligens biztonságot foglalta magában.³⁴

2014 óta Ukrajna első számú prioritása ismét az euroatlanti integráció, a NATO-hoz való közeledés, ami része az ukrán nemzeti biztonságnak és a modern demokratikus állam megteremtési szándékának. Elsőbbséget élvez a biztonsági és védelmi szektor átfogó reformjának támogatása, amely elengedhetetlen Ukrajna demokratikus fejlődéséhez és védelmi képességének megerősítéséhez. 2014 óta, az orosz–ukrán konfliktusra válaszul a NATO megerősítette Ukrajna támogatását a képességfejlesztésben és a kapacitásépítésben. A szövetségesek elítélik a Krím félsziget illegális és törvénytelen annektálását, valamint Oroszország destabilizáló, agresszív tevékenységét Kelet-Ukrajnában és a Fekete-tenger térségében.

A varsói csúcstalálkozón az Ukrajnát támogató intézkedések az Átfogó Segítségnyújtási Csomag részévé váltak. A NATO támogatja Ukrajna azon képességét, hogy gondoskodjon saját biztonságáról, és széles körű reformokat hajtson végre a biztonsági és védelmi szektorban, amely tanácsadó missziót, valamint képességbővítő és -fejlesztési, pénzügyi programokat foglal magában. Ez utóbbi keretében, az Oroszország–Ukrajna válságra reagálva 2014 óta a képességfejlesztés és a fenntartható kapacitásépítés támogatása érdekében számos területen folyik együttműködés: C4, logisztika és szabványosítás, kibervédelem, orvosi rehabilitáció, katonai rekonverzió, lőszer- és robbanóanyag-mentés. Emellett kiemelkedő jelentőségű a tervezési és felülvizsgálati folyamatban, valamint a védelmi oktatási fejlesztési programban való részvétel. A krími és kelet-ukrajnai események óta az együttműködés kiemelt területe a polgári felkészültség és a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség nemzeti képességének javítása.

Az orosz–ukrán konfliktus kezdetétől fogva a NATO határozott álláspontot képvisel Ukrajnának a nemzetközileg elismert határain belüli szuverenitásának és területi integritásának a támogatása érdekében. A válság során a NATO–Ukrajna Bizottságban rendszeres konzultációk folytak. A politikai támogatással párhuzamosan a NATO jelentősen fokozta az országnak nyújtott gyakorlati támogatását a meglévő együttműködési programok fejlesztése és új programok kidolgozása révén. A NATO növelte jelenlétét a Fekete-tengeren, és fokozta a tengeri együttműködést Ukrajnával és Grúziával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1999. évi CXVII. törvény az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erőik jogállásáról szóló Megállapodáshoz történő csatlakozásról, a Megállapodás kihirdetéséről, valamint a Megállapodáshoz kapcsolódó egyes jogszabályok módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900117.tv>
- Asmus, Ronald D.: *A Little War That Shook the World, Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010.
- Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm
- Building Integrity. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68368.htm

³⁴ Hanna Shelest: NATO and Ukraine: In and Out? IS International, 2014 (4:3–4), 55–67.

- Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. https://www.nato.int/cps/in/natohq/official_texts_25457.htm
- Comprehensive Assistance Package for Ukraine. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160920_160920-compreh-ass-package-ukraine-en.pdf
- Enhancing NATO–Ukraine Cooperation: Short-Term Actions. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_21741.htm
- Gelsei András: A NATO–Ukrajna kapcsolatok fejlődése, perspektívái. Doktori disszertáció. Budapest, 2007, 45.
- Gelsei András: *Ukrajna esete a NATO-val*. In: Benes Károly – Fucsku Sándor – Gelsei András – Kiss Petra – Mártonffy Balázs – Molnár Anna – Siposné Kecskeméthy Klára – Zsolt Melinda: NATO partnerség 2014. A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 78–97.
- Istanbul Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council 28 June 2004. <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
- Joint Working Group on Defence Reform. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50320.htm
- NATO 2030: United for a new era – Analysis and recommendations of the Reflection Group appointed by the NATO Secretary General. Brussels, 25. 10. 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf
- NATO–Ukraine Action Plan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19547.htm
- NATO–Ukraine Commission. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50319.htm
- NATO–Ukraine Distinctive Partnership turns twenty: Lessons to take forward. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/07/04/nato-ukraine-distinctive-partnership-turns-twenty-lessons-to-take-forward/index.html>
- NATO–Ukraine Trust Funds. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_153288.htm
- Partnership for Peace Planning and Review Process. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68277.htm
- Partnership for Peace Status of Forces Agreement. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50086.htm
- Prague Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19552.htm
- Relations with Ukraine. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm
- Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006. <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm>
- Shelest, Hanna: *NATO and Ukraine: In and Out?* IS International, 2014 (4: 3–4), 55–67.
- Siposné Kecskeméthy Klára: *A NATO 2030 jelentés – Stratégiai prioritások és megközelítések*. Honvédségi Szemle, 2021/4., 3–16. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/543>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.4.1
- Sz. Bíró Zoltán: *A Független Államok Közössége, 1991–2008*. História, XXXI. évf. 2009/1., 3–8.
- Ukraine Country Flyer 2021. <https://www.nato.int/science/country-fliers/Ukraine.pdf>